

Slovenská literatura v české škole

JANA SKÁLOVÁ (ČESKÉ BUDĚJOVICE)

Jak s uplatněním slovenského jazyka a literatury počítá *Rámcový vzdělávací plán pro základní školu*? V obecné rovině jistě ano, když v kapitole *Pojetí a cíle základního vzdělávání* se konstatuje snaha „vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, k jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít s ostatními lidmi“. *Rámcový vzdělávací program* definuje základní kompetence, které mají být školním vzděláváním posilovány. Můžeme je charakterizovat jako souhrn nejrůznějších vědomostí, dovedností a postojů, jimiž se projevuje žákova osobnost. Jen jedna ze sedmi kompetencí může být považována za tu, která by mohla posilovat vzájemné vztahy česko-slovenské. Jde o kompetenci komunikativní, která je v *Rámcovém vzdělávacím programu* charakterizována spíše jako sociální schopnost, nástroj porozumění a spolupráce s ostatními lidmi.

V jednotlivých vzdělávacích oblastech (je jich celkem devět) najdeme řadu oborů (dnes vyučovacích předmětů), kde se téma česko-slovenské přímo nabízí. Např. oblast *Člověk a příroda* s předměty přírodopisem a zeměpisem, oblast *Člověk a společnost*, kam patří dějepis s občanskou naukou, a nakonec oblast *Umění a kultura*, která zahrnuje hudební a výtvarnou výchovu. Bohužel ani z podrobnějšího popisu vzdělávacího obsahu není příliš jasné, zda tady najde učitel dostatečný prostor pro slovenské téma. Přímou zmíněna je slovenština v jazykovém vyučování o třídění jazyků. Jestliže za konkretizaci učební látky pokládáme učebnici, v případě literární výchovy čítanku, může se zdát, že se slovenskou literaturou se ve škole příliš nepočítá.

Pohled na minulost a současnost českých čítanek pro II. stupeň ZŠ ukázal zajímavou skutečnost. Ukázky ze slovenské literatury se tu objevují v určitých vlnách. Např. nejvíce slovenských textů nacházíme z celkem pochopitelných důvodů v učebnicích z 20. a z 50. let (až jedna třetina textů). V ostatních čítankách je slovenská literatura zastoupena přibližně stejným počtem ukázek (3-6). Začátkem 80. let s nástupem tzv. Nové koncepce se počet ukázek snižuje a objevuje se výrazný trend uvádět slovenskou literaturu v českém překladu. V čítankách z počátku let 90. se slovenská literatura objevuje jen sporadicky, např. *Čítanka pro 7. tř.*, SPN Praha, 1990,

obsahuje dvě ukázky, zato v původním znění. V učebnicích z pozdější doby se objevuje slovenský text jen náhodně a navíc v českých překladech. Podrobně se obrazem slovenské literatury v současné škole zabývá Jitka Zítová v článku *Slovenská literatura pro děti a mládež v českých čítankách*.

Nechtěla bych se vracet k myšlence slovanské vzájemnosti nebo k mäsarykovskému čechoslovakismu, ale je myslím úplně jedno, s kolika díly slovenské literatury se mladý čtenář v čítankách setkává, pokud jsou ukázky v českých překladech a mnohdy dokonce chybí zmínka, že se jedná o překlad ze slovenštiny. Pokládám za důležité, aby se žáci základních škol setkali se slovenskou literaturou, či lidovou slovesností, v autentické jazykové podobě, aby se „poprali“ se zvláštností slovenské výslovnosti, aby prošli dobrodružstvím slovenské slovní zásoby, tak blízké a vzdálené zároveň, aby uslyšeli melodičnost a rytmus slovenské řeči, např. v nahrávkách vynikajících slovenských herců.

V rámci didaktiky literatury jsme se pokusili odpovědět na otázku, jak dnešní mladí lidé po absolvování základní školní docházky vnímají slovenský jazyk. Zvolili jsme metodu překladu, která je velice účinnou metodou interpretace uměleckého textu. Překlad je vlastně materializací čtenářské konkretizace a čtenářského zážitku. Ve škole nemá jít o překladovou práci v pravém smyslu slova, ale o metodu odkazující na určité skutečnosti tvůrčího procesu. Tím, že žák transformuje kvalitu významovou, eufonickou a rytmickou z jednoho jazyka do druhého, uvědomuje si ve větší míře nejen vlastnosti obou jazyků, ale daleko přesněji pocítuje všechny charakteristiky verše.

Překlad jsme zadali 75 žákům ve třech třídách 1. ročníků středních odborných škol. (Mezi děvčaty a chlapci se při interpretaci básně neukázaly žádné významnější rozdíly) Předpokládali jsme, že pro některé z nich to bude první setkání se slovenštinou, a pro většinu doopravdy bylo (nebo si nevzpomněli na jazykové učivo základní školy). Zvolili jsme báseň Janka Jesenského *Předpoledním, popolední* a žádali odpověď i na některé otázky, které se týkaly osobní zkušenosti se slovenštinou a slovenskou kulturou. Na rozdíl od překladů z němčiny a angličtiny se zdál respondentům překlad velmi jednoduchý, ale paradoxně báseň připomínající lidovou písničku přeložit nedokázali. Přeložili některé evidentní hláskové změny (změna R v Ř, úžení), v tvarosloví některé rozdílné koncovky (bojov-bojů, mojou-mojí), ale hlubší rozdíly mezi jazyky zůstaly nepovšimnuty. Některé jevy jim splyvaly s obecnou češtinou (som-sem) a je možné, že některé pokládali za zvláštnosti uměleckého textu

Významy slov, kterým respondenti nerozuměli, se snažili doplnit z kontextu:

- Mysel' - musel, myslel, misku (kdyby misku přinesla mi)
- Sivé oči - zářivé, své, šťastné, suché, bílé
- V žialy - v životě, v žile, vzali (ruce, které v životě košiličku praly)
- Obelela - uschla, vyčistila se, obléknula
- A tie ruky - aby, také (aby ruce, které v žalu)
- Operie - očistí, osuší, opeří (černý smutek v duši, kdo opeří)

Obecně se dá říci, že i když respondenti neznali význam jednotlivých slov, básni v podstatě porozuměli. Chyby, kterých se při konkretizaci lyrického textu dopouštěli, vyplývaly spíše z určité nezkušenosti.

1. Báseň převáděli do prózy – čtenáři často přistupují k uměleckému textu jako k textům informativním a neakceptují jeho další charakteristiky.

2. Nepochopili, kdo je lyrickým subjektem a jaká je v básni jeho úloha (3x se stala lyrickým subjektem dívka, 1x košilka).

3. Někteří nechápali daný text jako obraz s dalšími hlubšími konotacemi, ale jako prosté sdělení o prání košile (7x).

4. Ačkoli v básni není zmínka o lásce, téměř všechny interpretace o ní hovoří. Závěr druhé sloky by se také dal interpretovat jinak, jako vzpomínka na domov a na matku.

Obraz války nezaregistrovalo 5 čtenářů.

Jen jediný čtenář básni zásadním způsobem neporozuměl: „*Příběh vypráví o košilce, jak s ní život zacházel.*“ Všechny ostatní interpretace byly akceptovatelné. Např.: „*Možná je to o lásce dvou lidí, které rozdělila vojna, a pak když se mládenec vrátil, měla dívka někoho jiného.*“ „*Báseň je asi o vojákově, který si pere košili u studny a přitom vzpomíná na svůj domov a ženu a přitom brečí.*“ I když některé byly sděleny v příliš obecné rovině: „*Báseň pojednává o smutku a o nějakém vojákově.*“

A takto naši respondenti charakterizovali slovenský jazyk na základě své četby: Má dvojhlásky, má těžší výslovnost, některá slova se podobají českým, je melodická .

Překládání je vlastně dešifrací sdělení obsaženého v původním textu, přičemž na čtenáře čeká past neepochopeného slova, ale neuchopitelného smyslu. Jako při každé interpretaci se i zde projevuje osobnost překladatele a hloubka jeho recepce. Nejde o testování znalostí cizího jazyka, ale o aktivní metodu školní interpretace, která se dá využít mnoha způsoby. A je na učitelích, aby prostor daný *Rámcovým vzdělávacím plánem* využil, byť třeba pro česko-slovenská témata nenalezne oporu ve stávajících čítankách.

